

ELKS info

Nr 3, 21 april 2023.

Kyrkligt informationsblad
från Evangelisk-lutherska kyrkan i Sverige (ELKS)
Red.: Kyrkoherde Sten Rydh, evluth.se

ELKS info - innehåll

Vid sidan om andra typer av information kommer i detta och några följande nummer av ELKS info några längre artiklar om kyrkan och kyrkogemenskapen att införas.

Artiklar om kyrkogemenskapen

Eftersom läran om kyrkogemenskapen i vår tid i stort sett har blivit ”nedmonterad” är det särskilt angeläget att ge en rätt biblisk undervisning om detta. Många tror att frågan om hur olika kyrkor och samfund skall kunna samverka i huvudsak är en praktisk, organisatorisk fråga. Det är vår tids individuella föreningstänkande som ligger bakom. Man ser kyrkan som en förening där likasinnade går samman kring ett gemensamt mål, ungefär som andra intresseföreningar och politiska partier m.m.

Men kyrkan är Kristi kyrka! Den är Guds hus, uppbyggd på profeternas och apostlarnas grund. Den är Kristi kropp, där alla sanna kristna är levande grenar. Det är den kyrka som på den yttersta dagen skall möta Kristus när han kommer tillbaka på himlens skyar och så få gå in i den eviga härligheten.

För att belysa kyrkan och dess sanna gemenskap kommer **ELKS info** i ett antal nummer att belysa denna bibliska lära från olika håll. Det blir exempel från kyrkohistorien, från fornkyrkan, reformationen och vår egen tid. Både en rätt, biblisk förståelse av läran om kyrkan och kyrkogemenskapen samt missbruk och förvanskningar tas upp. Först och sist är det en fråga om vad Bibeln själv lär och om hur denna lära på rätt sätt skall tillämpas i praktiken. En huvudsak är också att peka på vad vår evangelisk-lutherska bekännelse, Konkordieboken av år 1580, lär i denna fråga.

Varje artikel i denna serie är fristående. Det som binder dem samman är bönen att Guds ords lära om kyrkan skall framstå i sin bibliska klarhet och härlighet.

* * *

Innehåll i detta nummer.

1. Skriften s. 2
2. Bekännelsen s. 5
3. Kurt Marquart s. 9
4. Hermann Sasse s.14
5. Federation och bönegemenskap s. 21

1. Skriften

En lämplig utgångspunkt för läran om kyrkan och kyrkogemenskapen är aposteln Paulus undervisning i Efesierbrevet. Han skriver:

Därför är ni inte längre gäster och främlingar, utan medborgare med de heliga och medlemmar i Guds familj. Ni är uppbyggda på apostlarnas och profeternas grund, där hörnstenen är Kristus Jesus själv. I honom fogas hela byggnaden samman och växer upp till ett heligt tempel i Herren, och i honom blir också ni sammanbyggda till en boning åt Gud genom Anden (Ef. 2:19-22).

Detta underbara ställe gäller alla kristna i alla tider. Det är denna kyrka om vilken vi i den fornkyrkliga, apostoliska trosbekännelsen bekänner: *”Jag tror på ... en helig, allmänlig kyrka, de heligas samfund”* (*Credo in ... sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem*). Kyrkan är alltså en trosartikel! Luther framhåller detta många gånger. Paulus skriver ju ovan: *Ni är inte främlingar ...ni är medborgare med de heliga, ni är medlemmar av Guds familj!* Hur kan vi veta det? Hur kan jag som syndig människa veta något så stort och underbart?

Paulus ger svaret då han först talar om hur Efesierna hade det innan evangelium kom till dem. Det står:

På den tiden var ni utan Kristus, utestängda från medborgarskapet i Israel och utan del i förbunden med deras löfte. Ni var utan hopp och utan Gud i världen (Ef. 2:12).

Enligt Bibeln innebar Adams och Evas syndafall att hela mänskligheten har kommit under syndens och dödens välde. Därför regerar djävulen över alla människor så länge de lever i otro. Det är läran om arvsynen som så upprör moderna människor. Vi bekänner med Augsburgska bekännelsen (Confessio Augustana, CA):

Vidare lär de, att efter Adams fall alla människor, som fötts på naturligt sätt, föds med synd, det vill säga utan fruktan för Gud, utan förtröstan på Gud samt med ond begärelse, och att denna sjukdom eller arvsynd verkligen är synd, som medför fördömelse och bringar evig död även nu, åt dem som inte föds på nytt genom dopet och den helige Ande (CA 2, SKB 57).

Utan denna bibliska lära kan vi aldrig förstå vad frälsningen genom Kristus innebär. Vi kan heller aldrig förstå vad den kristna kyrkan är. Varje modern tanke på enbart en social gemenskap, där religiöst inriktade människor sluter sig samman för att göra gott i världen missar hela den bibliska läran om kyrkan. Bakgrunden är den Paulus betecknar som *”utan Kristus, utestängda från medborgarskapet i Israel ... utan hopp och utan Gud i världen”*. Skriften lär att vi är hopplöst förlorade i synden och att djävulen nu regerar i hela världen. Han är *”denna världens furste”* (Joh. 16:11), och alla är vi *”i den ondes våld”* (1 Joh. 5:19). Orden i CA 2 ovan säger ingenting annat än vad den klara bibeltexten säger om synden, som *”medför fördömelse och bringar evig död även nu”*. Ty att vara *”utan hopp och utan Gud i världen”* är att för alltid vara kvar under fördömsen. Om dessa evigt förtappade säger Jesus i den yttersta domen: *”Gå bort från mig, ni förbannade, till den eviga elden som är beredd åt djävulen och hans änglar”* (Matt. 25:41).

Men hur kan vi då bli *medlemmar i Guds familj*? Paulus fortsätter:

Men nu, genom Kristus Jesus, har ni som tidigare var långt borta kommit nära genom Kristi blod (Ef. 2:13).

”Långt borta” är alla de som inte tror utan i princip är hedningar, vilket även gäller om alla icke-kristna nutidsmänniskor. Paulus budskap gäller alla syndare, oavsett när och var i historien de befinner sig. Orden är riktade till alla dem som befinner sig ”i världen”, d.v.s. under djävulens välde på grund av synden. När de fått höra budskapet om ”*Kristi blod*” och kommit till tro på det, har de ”*kommit nära*”. Genom detta märkliga, revolutionerande budskap har de förra hedningarna blivit medlemmar av Guds familj. Just för detta har Kristus kommit till världen. ”*Kristi blod*” är ett kort uttryck för allt som evangelierna berättar om Jesus Kristus och som mynnar ut i själva korsfästelsen, då han utgjöt sitt blod för hela världens synd. En kyrka utan detta budskap är ingen verklig kyrka. En kyrkogemenskap utan detta budskap är ingen verklig kyrkogemenskap. Aposteln fortsätter:

Han är vår frid, han som har gjort de två till ett och rivit skiljemuren, fiendskapen. I sin kropp har han satt lagen ur kraft med dess bud och stadgar, för att i sig själv göra de båda till en enda ny människa och så skapa frid (Ef. 2:14f).

Paulus syftar först på det jordiska Israel, som var Guds utvalda folk där Messias en gång skulle födas. Inom detta folk fanns många troende, vilka liksom Abraham höll fast vid Guds löfte om frälsningen genom den kommande Kristus. Men hedningar utanför Israel var utestängda från frälsningen, bortsett från sådana som liksom moabitiskan Ruth ville hålla sig till den ende sanne Guden och av hjärtat förtrösta på Israels Gud. Hon sade:

För dit du går, går också jag, och där du stannar, stannar jag. Ditt folk är mitt folk och din Gud är min Gud (Rut 1:16).

Paulus betonar nu att skiljemuren mellan hedningar och Israels folk är nedriven. Guds lag som fördömer människans synd är nu fullkomligt uppfylld av Jesus själv genom sitt heliga liv. Som den sanna gudamänniskan har han fullkomligt uppfyllt lagen i hela mänsklighetens ställe. Därför skriver Paulus till Galaterna:

Men när tiden var inne sände Gud sin Son, född av kvinna och ställd under lagen, för att friköpa dem som stod under lagen så att vi skulle få söners rätt. Och eftersom ni är söner har Gud sänt i våra hjärtan sin Sons Ande, som ropar: ”Abba! Far!” Alltså är du inte längre slav utan son. Och är du son är du också arvinge, insatt av Gud (Gal. 4:4-7).

Alla som på grund av lagen är ”utan hopp och utan Gud i världen” har nu blivit friköpta. Betalningen har skett genom ”*Jesu blod*”. Lagen har uppfyllts i vårt ställe så att vi kan säga: Detta är lika sant som om jag själv fullkomligt skulle ha uppfyllt den. Jesus har gjort detta som min ställföreträdare. Jesus är sann Gud och sann människa. Som Lagens herre hade han inte behövt gå in under lagen. Men han gjorde det av kärlek till oss, i vårt ställe. Därför har vi fått ”*söners rätt*”. Därför får vi genom tron tillhöra Guds familj, Guds kyrka.

Men ställföreträdan har två sidor. Kristus har både uppfyllt vad lagen krävde och burit straffet för hela mänsklighetens överträdelse av lagen. Därför skriver Paulus:

Kristus har friköpt oss från lagens förbannelse genom att bli en förbannelse i vårt ställe. Det står skrivet: Förbannad är var och en som är upphängd på trä. Så skulle välsignelsen som Abraham fått komma till hedningarna i Jesus Kristus, så att vi genom tron skulle få den utlovade Anden (Gal. 3:13f).

Den förbannelse som vi rätteligen skulle få har Kristus tagit på sig. Det är exakt vad profeten Jesaja förutsade i de välkända orden:

Han blev genomborrad för våra brott, slagen för våra synder. Straffet blev lagt på honom för att vi skulle få frid, och genom hans sår är vi helade (Jes. 53:5).

När Paulus skriver att kyrkan vilar på profeternas och apostlarnas grund är det inte fråga om dem som personer. De var bristfälliga syndare som vi alla. Men genom Guds nåd fick de uppdraget och ämbetet att förkunna Guds ord. De blev utsända som Guds egna profeter och apostlar, så att allt de talade och skrev är Guds inspirerade och ofelbara ord. Därför skriver Paulus till Timoteus och därmed också till oss alla:

Du däremot, håll fast vid det du har lärt dig och blivit övertygad om. Du vet av vilka du har lärt det, och du känner från barndomen de heliga Skrifterna som kan göra dig vis så att du blir frälst genom tron på Kristus Jesus. Hela Skriften är utandad av Gud och nyttig till undervisning, tillrättavisning, upprättelse och fostran i rättfärdighet, så att gudsmänniskan blir fullt färdig, väl rustad för varje god gärning (2 Tim. 3:14-17).

Detta är läran om den gudagivna, inspirerade Skriften, Guds ord. Paulus talar om hela Skriften, både GT och NT, vilket tydligt framgår om man läser vad Jesus säger om både profeterna och apostlarna. Om GT gäller: *”Jag säger er sanningen: Innan himmel och jord förgår ska inte en bokstav, inte en prick i lagen förgå, inte förrän allt har skett” (Matt. 5:18).* Om NT gäller: *”Men jag ber inte bara för dem (apostlarna), utan också för dem som kommer att tro på mig genom deras ord” (Joh. 17:20).* Om hela Skriften gäller: *”Helga dem i sanningen: ditt ord är sanning” (Joh. 17:17).*

En kyrka som inte klart och tydligt bekänner detta om Guds Ord har inte kyrkans rätta kännetecken. En kyrkogemenskap som inte klart bygger på denna grund är ingen sann kyrkogemenskap. Många moderna samfund har accepterat ”bibelkritiken”, d.v.s. *den historisk-kritiska metoden* och bibelsynen som utgår från att Bibeln skall behandlas och undersökas som vilken annan mänsklig bok som helst. Resultatet blir då också därefter: Man menar sig finna många fel i Bibeln och en rad teologier där, vilka motsäger varandra. Man ifrågasätter så gott som alla Bibelns grundläggande läror och ger allt detta namn av högsta vetenskap. Men det är att sätta förnuftet över Gud. Det är att från början underkänna den Helige Andes verk. Det är att förneka hela Kristi person och verk. En ”kyrka” som godkänner denna bibelkritiska metod har blivit en sekt, alltså en villfarande kyrka som tillåter att sanning blandas med lögn. Vi förnekar inte att Kristi kyrka också kan finnas i villfarande samfund, men då bara hos sådana som i sitt hjärta trots allt tror på Kristus och hans ord. Men en sådan villfarande kyrka är inte byggd på ”profeternas och

apostlarnas grund” utan på det mänskliga förnuftets (eller snarare oförnuftets) vacklande grund. Om varje sådant bygge säger Jesus:

Men den som hör dessa mina ord och inte handlar efter dem, han liknar en dåre som byggde sitt hus på sanden. Regnet öste ner, floden kom och vindarna blåste och slog mot det huset, och det föll samman. Och dess fall var stort” (Matt. 7:26f).

* * *

2. Bekännelsen

Augsburgska bekännelsen sammanfattar läran om kyrkan i artiklarna 7-8. Där heter det:

Artikel 7. Om kyrkan. *Vidare lär de, att en helig kyrka skall äga bestånd till evärdelig tid. Men kyrkan är de heligas samfund, i vilket evangelium rent förkunnas och sakramenten rätt förvaltas. Och för kyrkans sanna enhet är det nog att vara ense i fråga om evangeliets lära och förvaltningen av sakramenten. Och det är inte nödvändigt, att nedäröda människobud eller religiösa bruk eller yttre, av människor föreskrivna former för gudsdyrkan överallt är lika. Paulus säger ju: En tro, ett dop, en Gud som är allas Fader etc [Ef. 4:5].*

Artikel 8. Vad kyrkan är. *Ehuru kyrkan, i egentlig mening, är de heligas och sant troendes samfund, är det likväl, alldenstund i detta livet många skrymtare och ogudaktiga äro med, tillåtet att bruka sakramenten, även när de förvaltas av ogudaktiga. Kristus har ju sagt: På Moses stol har de skriftlärde och fariseerna satt sig etc [Matt. 23:2]. Både sakramenten och Ordet är i kraft av Kristi instiftelse och befallning verksamma, även om de meddelas genom ogudaktiga. De fördömer donatisterna och andra sådana, som påstod, att man inte i kyrkan fick anlita ogudaktiga präster, och ansåg, att ett prästämbete i händerna på ogudaktiga är utan verkan och till ingen nytta.*

Vår huvudbekännelse, som lades fram inför kejsaren år 1530, visar tydligt och klart skillnaden mot den romersk-katolska uppfattningen av kyrkan. Enligt denna syn är kyrkan en synlig organisation, där själva uppbyggnaden med påven i spetsen hör med till kyrkans väsen. Enligt Luther och de lutherska bekännarna (Luther måste som fredlös vistas på borgen i Coburg när riksdagen i Augsburg ägde rum), finns kyrkan överallt där evangelium förkunnas rent och klart och sakramenten förvaltas enligt Kristi instiftelse. När detta sker framträder Kristi kyrka enligt Guds löfte i evangeliet. Vi kan inte se vilka människor som verkligen tror, men vi kan höra deras bekännelse. När Guds ord lärs rätt i alla stycken och sakramenten förvaltas rätt vet vi att kyrkan är där. Bekännarna i Augsburg var därför övertygade om att den rätta kyrkan var hos dem och inte hos påven. Luther lärde visserligen att det även i den romersk-katolska kyrkan kan finnas många sanna kristna, särskilt de små, döpta barnen, som ännu inte blivit förvillade av den falska läran, men samtidigt lärde han att påvekyrkan har Antikrists alla kännetecken och därmed är en avfallen sekt.

Vi kan förstå vilket uppseende detta väckte inom den katolska kyrkan, som såg Luther och hans anhängare som kättare. De hade helst velat bränna honom på bål som de gjort med Hus ett sekel tidigare. Genom Guds nåd kunde Luther fortsätta att lära och undervisa, skyddad av en troende kurfurste och hela hans land. Men i andra länder blev snart flera präster och andra kristna brända på bål. Att bekänna den Augsburgska bekännelsen var alltså förenat med livsfara. Å andra sidan lärde Luther och hans anhängare att falsk lära endast skall bekämpas med ordet och inte med våld. I det avseendet skilde sig också Luther från den senare Calvin och de många reformerta kyrkorna, som i princip menade att man hade rätt att döda kättare, vilket blev särskilt tydligt när man i Geneve brände Servetus¹ därför att han förnekade Treenigheten. Under Cromwells hårda, reformerta regering i England blev också många dödade för sin avvikande tros skull. Men de allra värsta förföljelserna skedde nog i de romersk-katolska länderna i Spanien/Nederländerna genom inkquisitionen och i Frankrike mot de s.k. hugenotterna, anhängare till både Luther och senare till Calvin.

Augustana (liksom de övriga, lutherska bekännelseskriterierna) är alltså en mycket allvarlig bekännelse av den kristna sanningen. I varje artikel avfärdas samtidigt lögnen i form av olika villoläror. Bekännarna i Augsburg visste att bekännelsen var en fråga om liv och död. Just skiljandet mellan sanning och lögn är en huvudsak i bekännelseskriterierna. Detta grundar sig på ordet i (Tit. 1:10) där det står:

Han (biskopen, prästen) ska hålla sig till lärans tillförlitliga ord, så att han både kan uppmuntra med sund undervisning och tillrättavisa motståndarna (Tit. 1:9).

Om detta säger Konkordieformeln i inledningen till andra delen (Solida Declaratio, SD):

För att bevara den rena läran och bibehålla en fast grundad och Gud behaglig endräkt i kyrkan är det nödvändigt att icke blott rätt driva den rena sunda läran, utan även tillbakavisa dem, som motsäger den och lär annorlunda. 1 Tim. 3, Tit. 1. Ty trogna herdar bör, såsom Luther säger, dels föra sina får på bete och föda dem, dels skydda dem för ulvarna, så att de tar sig till vara för främmande röster, Joh. 10, och skiljer det kostbara från det värdelösa, Jer. 15 (SKB s. 545, Trigl. 854:14)

Men hur är det idag? Bekännelsen ses i de flesta ekumeniska kyrkorna enbart som ett gammalt, historiskt dokument. Inom Lutherska Världsförbundet har man inte ens kunnat enas om vad artikeln om rättfärdiggörelsen innebär.

Men i reformationens och ortodoxins kyrka var den lutherska bekännelsen aktuell och levande. Man bekände sig först och främst till fornkyrkans tre gamla bekännelser, den apostoliska, den nicenska och den athanasianska. Utan en rätt bekännelse om Treenigheten och Kristi två naturer kan det inte finnas någon kyrka alls. Sådana som förnekar Treenigheten, t.ex. arianerna och Jehovas vittnen står helt och hållet utanför Kristi kyrka. Även om de i det yttre använder dop och nattvard så är det inga giltiga,

¹ **Miguel Serveto** (*Michael Servetus*), (1511-1553) spansk läkare, fysiker och teolog, som utvecklade den antitrinitariska teologin i sina verk. Serveto anslöt sig till arianismens förnekande av Treenighetsläran, och fängslades för detta av inkquisitionen. Han lyckades rymma till Genève, där han dock greps, dömdes för heresi och blasfemi mot kristendomen och brändes på bål (wikipedia).

kristna sakrament. Vidare framhåller de gammalkyrkliga bekännelserna både Skapelsen, Frälsningen och Återlösningen i de tre trosartiklarna. Det betonas med skärpa att Kristus är sann Gud, född av evighet. Det betonas att han är född av jungfru Maria. Synden, återlösningen, frälsningen, syndernas förlåtelse, kyrkan, den helige Andes verk, Kristi återkomst, domen, salighet och förtappelse och den himmelska saligheten. Allt detta finns med redan i ”De tre huvudsymbola” och i Athanasianum sägs klart: *Detta är den allmänliga kristna tron; den dom icke troget och fast tror den, kan icke bliva salig* (SKB s. 50).

Hur långt ifrån detta har inte den moderna, ekumeniska och bibelkritiska teologin kommit! Man kan med rätta säga, att även om de olika konfessionernas lära och bekännelser på reformationstiden skilde sig mycket, så stod de i jämförelse med vår moderna tids ekumenism väldigt nära varandra. Alla trodde då att Gud had skapat världen på sex dagar och alla trodde att Bibeln var Guds inspirerade och ofelbara ord. Alla var också övertygade om att Gud var Treenig, att Kristus var både sann Gud och sann människa och att hans död på korset var en verklig försoning, ett ställföreträdande verk. Många fler likheter kan tas fram, vilka idag är i stort sett övergivna av den modernistiska universitetsteologin.

När vi därför talar om kyrkan och kyrkogemenskapen måste alla de samfund som accepterat den historisk-kritiska metoden behandlas på ett särskilt sätt. När de talar om ”Guds ord” eller ”frälsningen” menar de inte samma sak som man menade under klassisk kristen tid. Den moderna existentialistiska filosofin har nu sedan länge kommit in också i teologin. Till och med biskopar och teologer kan på allvar tala om att ”Gud är död” (biskop Robinson) eller att man måste ”avmytologisera” nya testamentets budskap (Rudolf Bultmann). Gamla testamentet skall vi inte prata om. Det har för länge sedan ”skrotats” av teologer som Wellhausen. Idag varnar man istället för gamla testamentets ”hemsigheter” och dess ”grymme Gud”. Man menar att den klassiska, bibliska gudsbilden är ohållbar och att Bibelns författare ”egentligen” menade något helt annat än det som står skrivet. Det är den gamla gnosticismen som har kommit tillbaka i ny tappning. Så kunde inte heller kättaren Marcion behålla GT och en stor del av NT. Men han ställdes utanför kyrkan. Idag finns hans efterföljare inom samfunden och inom dess ”teolog-sällskap” som döljer sig bakom skylten ”vetenskap”. Men dessa är för vanliga kyrkobesökare ofta svåra att genomskåda. Därför måste kyrkans rätta lärare på allvar varna för och avslöja dessa ”liberala” eller ”bibelförnekande” förkunnare oavsett om de kallas präster, biskopar, teologer eller ”referenter”.

Till CA 7 hör alltså med nödvändighet sanningsbegreppet. En kyrka måste skilja mellan sanning och lögn.

”Var nyktra och vakna. Er fiende djävulen går omkring som ett rytande lejon och söker efter någon att sluka. Stå emot honom, orubbliga i tron, och tänk på att era bröder här i världen går igenom samma lidanden” (1 Petr. 5:8f).

Detta ställe syftar inte bara på yttre förföljelser utan också på djävulens andliga attacker mot tron och dess heliga innehåll. I fornkyrkan var man noga med att inga kättare (falska lärare) fick delta i gudstjänstgemenskapen. De skulle avvisas – visserligen utan yttre våld – men med stor bestämdhet. Ingen sådan tilläts att predika

och om det ändå fanns kyrkor som tillät dem att verka som präster så ansågs dessa kyrkor med rätta vara kätterska.

Denna princip om kyrkogemenskap grundar sig på klara skriftställen, t.ex.:

Akta er för de falska profeterna. De kommer till er i fårakläder, men i sitt inre är de rovlustna vargar. På deras frukt ska ni känna igen dem (Matt. 7:15f).

Frukten som vi kan känna igen är deras lära. Det är inte fråga om livsföringen, som är ett oklart kännetecken då vargarna kommer i fårakläder, i en förskönande gestalt med vackra psalmer, innerlig predikan, stor välgörenhet m.m. Men frukten finns där i form av avvikelser från Guds ord. Om detta säger vår bekännelse:

Då det förhåller sig på detta sätt, bör alla kristna undvika att befatta sig med påvens gudlösa lära, hädelser och orättmätiga grymhet. De bör i stället undfly och fördöma påven med hans anhängare såsom antikrists rike, såsom Kristus befallt: "Tag er till vara för falska profeter." Även Paulus bjuder, att man skall undvika och fördöma ogudaktiga lärare såsom en förbannelse. I 2 Kor. 6 heter det: "Ha intet gemensamt med de otrogna, ty vilken gemenskap har ljuset med mörkret?" (SKB s. 348, Trigl. 516:41).

Att det här talas om påven innebär inte att saken enbart gäller den romersk-katolska kyrkan. Liknande ord finns på andra ställen i bekännelsen om andra villolärer, och Jesus talar om alla falska profeter.

Både Skriften och bekännelsen lär alltså, att man inte skall ha någon kyrkogemenskap med villolärare. Men samtidigt betonar CA 8 att sakramenten är giltiga även om de förvaltas av ogudaktiga. Detta innebär inte att man godkänner villolärare i kyrkan, utan att ämbetsförvaltningens giltighet inte beror på prästens tro eller otro. Här förkastas också Augustinus motståndare donatisterna och andra som hade uppfattningen att "ett prästämbete i händerna på ogudaktiga är utan verkan och till ingen nytta". Vi skall då lägga märke till skillnaden mellan "ogudaktiga" (= de som saknar tron) och "kättare" (= de som predikar och lär falskt).

Man har felaktigt menat att bekännelsen skulle godkänna att falska lärare får predika och förvalta sakramenten i kyrkan. Detta strider uppenbart mot bekännelsens klara avståndstagande från villolärare, t.ex. i citatet ovan (SKB, s. 348), som åberopar sig på Jesu och apostlarnas ord om att undvika villolärare. Det som sägs är att – så länge sakramenten förvaltas i enlighet med Kristi instiftelse – är de giltiga även om prästen skulle sakna hjärtats tro och vara en ogudaktig människa. Samma sak gäller förkunnelsen. Även en icke kristen förkunnare kan lära Guds ord rätt, och i så fall är det verkligen Guds ord. Det är meningen med Jesu ord om fariseerna "på Mose stol". Så länge de lär lagen rätt skall man följa deras undervisning. Men man skall inte följa deras gärningar, d.v.s. alla deras lagar och förordningar som strider mot Guds ord.

3. Kurt Marquart

Den framstående konfessionellt lutherske teologen Kurt Marquart (1934-2006) var född i Tallinn och kom att tjäna 47 år i sitt prästämbete. Han avlade Bachelor of Divinity år 1959 i Missourisynoden, St. Louis, och prästvigdes samma år. I sin avhandling jämförde han två mycket olika teologer, nämligen vår svenske Gustaf Aulén (liberalteolog) med Franz Pieper (strikt luthersk) i fråga om ”prolegomena”, d.v.s. läran om Skriften och annat som de ortodoxa lutherska teologerna brukade inleda sina verk med. Ett par år efter prästvigningen kallades Marquart till Toowoomba i Queensland, Australien. Efter återkomsten till USA verkade han 31 år som assisterande professor i systematisk teologi i Concordia Theological Seminary, Fort Wayne.

Kurt Marquart skrev bl.a.:

The Church and her Fellowship, Ministry, and Governance 1990

The Saving Truth: Doctrine for Laypeople (utg. 2016)

Essay: Historical and Historic (utg. 2018)

Anatomy of an Explosion (4 uppl. 2022)

Den sistnämnda boken behandlar den tragiska utvecklingen inom Missourisynoden från Walthers och Piepers tid av strikt ortodoxi till situationen på 1970-talet, då liberaler och konservativa bedrev ett fullskaligt inbördeskrig inom synoden. De konservativa kom sedan under president Jacob Preus att driva ut de värsta liberalerna och Missouri blev på nytt relativt konservativt. Men den senare utvecklingen har visat, att mycket av ”surdegen” ännu finns kvar idag. Missourisynoden är tyvärr ännu långt ifrån den strikt konfessionellt lutherska kyrka som den var på ”gamla Missouri” tid. Marquart ger en mycket ingående skildring av orsakerna till ”explosionen” inom Missourisynoden. Denna utveckling kommer att skildras närmare vid annat tillfälle.

Här skall i stället ”*The Church and her Fellowship, Ministry, and Governance*” (1990) i korthet behandlas. Denna bok utgör del 11 av en serie om konfessionell, luthersk dogmatik med Robert Preus som utgivare. Jag tar här endast upp de två första delarna om kyrkan och kyrkogemenskapen.

Kurt Marquart skriver på ett mycket fint och klart sätt om svåra teologiska problem. Hans framställning är verkligen klar, och överallt kännetecknas boken av en levande övertygelse om att Bibeln är Guds inspirerade och ofelbara ord i alla stycken och att den lutherska bekännelsen verkligen återger Skriftens lära troget. Till Marquarts stora förtjänster hör de många ingående noterna med citat från en rad teologer. Det gör att man kan följa deras tankegångar väl och att man förstår på vilket sätt de tänker och hur de antingen försvarar Bibelns lära eller motsäger den.

Jag skall genast säga att jag är överens med Marquart i allt i hans lära om kyrka och kyrkogemenskap med ett mindre undantag, där han på något ställe är oklar i fråga om bönegemenskapen. Det är i samband med att han refererar till Herman Sasse.

Senare kommer jag i ett särskilt kapitel att närmare gå in på Sasses teologi och hans utveckling från en under tidigare år relativt positiv inställning till den ekumeniska rörelsen till hans senare skarpa avståndstagande från densamma. I det fallet var t.ex. vår svenske "lekmannahövding" i Bibeltrogna Vänner, Axel B. Svensson, mycket tidigt klar över ärkebiskop Natan Söderbloms och den ekumeniska rörelsens allvarliga avsteg från Bibel och bekännelse.

Vår tid är inte "efterkristen"

Marquart betonar att slagordet om vår "efterkristna" tid inte håller. Visserligen har vår tids kyrkor upplevt några av de värsta förföljelserna i världshistorien, vilket bl.a. Richard Wurmbrand och Alexandr Solzjenitsyn har vittnat om. Upplýsningstiden på 1700-talet innebar också ett fruktansvärt angrepp mot kristendomen och i dess spår följde 1800-talets radikala bibelkritik. Det som då skedde var snarast att det konstantinska statskyrkosystemet på allvar började brytas upp. Den preussiska staten försökte med våld att sammanföra lutherdom och kalvinism. Det skedde först relativt lugnt 1817 men efter 1830 med allt hårdare metoder. Följden blev att många konfessionellt medvetna kristna utvandrade till Amerika eller Australien, eller med stor möda bildade små, fristående konfessionella kyrkor, trots att de starkt motarbetades och ofta förföljdes av staten.

"Problemet med stats- eller territorialkyrkosystemet är dess bekvämlighet", skriver Marquart (*The Church...*, s. 2).

"Försäkrade om sin jordiska välfärd behövde kyrkorna inte bekymra sig om de överjordiska orsakerna till och målet för sin existens. De blev mjuka, slappa och klagande. Det var som om en organism med ryggrad under århundraden hade blivit av med allting i kroppen utom själva skelettet och därmed blivit totalt odugliga."

Men i motsats till dessa alltmer urvattnade kyrkor kom konfessionalismen att utvecklas som en reaktion. Man sökte sig tillbaka till sina lutherska rötter. Ibland skedde det i "extravaganta former" som i "Kavels apostoliska kyrkoordning i Australien eller i Stephans och Grabaus klerikalism i Amerika", men till skillnad från dessa "representerade C.F.W. Walther och hans verk utan tvekan den sunda och balanserade lutherska läran om kyrkan" (s. 3). Walther blev så den främste och utan tvekan störste lutherske läraren i fråga om kyrka och ämbete i Amerika.

Marquarts iakttagelser stämmer väl med mina mångåriga studier av Walthers teologi. Walther har som ingen annan efter upplýsningstiden förmått att gå tillbaka till den sunda, bibliska lutherdomen och tillämpa den i sin egen tid och sin egen situation. Han kände mycket väl den lutherska ortodoxin och högaktade den, men menade likväl att Luther som den främste kyrkliga läraren på ett oöverträffat sätt hade förmått att återge och återuppliva den sant bibliska, apostoliska läran i sin helhet.

Marquart är noga med att avvisa synen på kyrkan som "en religiös klubb" eller som en sammanslutning av likasinnade individer (s. 5). De som inte liksom Walther trängt in i djupet av den lutherska eklesiologin (läran om kyrkan) har inte på allvar sett faran av den moderna demokratin. Kyrkan har blivit som en "sekulär karikatyr". Men den sanna kyrkan skapas uppifrån, från sitt huvud (Kristus), inte nerifrån genom medlemskap. "Kyrkan är den moder som föder och när varje kristen genom Guds

ord” (Luther i stora katekesen). Detta innebär att Luthers evangeliska eklesiologi och den religiösa individualismen med subjektiva rötter hos Schleiermacher är omöjliga att förena (s. 6). Eftersom kyrkan är innerligt förenad med Kristus måste den också få del av lidande och förakt (1 Joh. 4:17). Kyrkan får inte försöka att bli populär i denna världen utan måste gå korsets väg. Därför är också kyrkan fördold under korset och de kristna får gå utanför lägret tills deras pilgrimsfärd är avslutad i Guds-stadens härlighet (Hebr. 13:11-14). Salig är var och en som inte tar anstöt av mig, säger Jesus (Matt. 11:6).

Marquart delar in olika samfunds kyrkosyn i fyra enkla modeller: öst-ortodox, romersk-katolsk, luthersk samt zwinglisk-kalvinsk (reformert). De två första har i princip samma grundsyn, varför Marquart behandlar dem som ett och detsamma. Den romersk-katolska modellen vill göra kyrkan synlig på ett felaktigt sätt medan den reformerta modellen behandlar kyrkan som osynlig på ett sätt som gör att den synliga och den osynliga kyrkan blir helt åtskilda. Det blir i praktiken två olika kyrkor enligt Calvins uppfattning. Marquart jämför detta med Kristi två naturer. De två villolärarna Eutyches och Nestorius gick för långt åt varsitt håll. Eutyches blandade samman de två naturerna till ett (monofysiternas syn), medan Nestorius skilde de två så att Gud och människa i Kristus nästan blev som två olika personer. Men teologin i Chalcedon höll fast vid den rätta bibliska läran. De två naturerna i Kristus är enligt biblisk-kalcedonsk lära mycket nära och oskiljaktigt förenade men likväl utan varje sammanblandning. Denna bibliska hållning var också Luthers i strid mot både katoliker och reformerta.

På liknande sätt är det nu med kyrkosynen. Rom blandar samman den synliga och den osynliga kyrkan och gör alltsammans synligt i sin hierarkiska organisation. Geneve däremot gör kyrkan så osynlig att man inte alls kan veta var den är. Den är helt skild från den synliga organisationen, som är strängt reglerad enligt reformert ordning, antingen i presbyterianism eller anglikansk episkopalism. Men på grund av Calvins utkorelselära och brist på verkliga nådemedel har kyrkan inga säkra kännetecken. Dessa båda modeller skiljer sig starkt från Luthers bibliska kyrkosyn. Han lär med rätta att kyrkan är osynlig eftersom tron aldrig kan ses, men att kyrkan samtidigt har synliga kännetecken (ordet och sakramenten) så att man säkert kan veta var den är. Den är inte någon ”platonisk stat” utan en reell verklighet. Eftersom nådemedlen är verkliga och utlovar en universell nåd som gäller alla, kan syndaren vara viss om sin frälsning. Det rätt predikade och lärda gudsordet och de rätt förvaltade sakramenten är osvikliga kännetecken på var Guds kyrka och församling finns. Detta är en trosfråga.

Denna enkla kategorisering är enligt min mening något av det allra bästa i Marquarts bok. Genom att sedan hela tiden hänvisa till de s.k. *notae ecclesiae* (kyrkans kännetecken) blir det uppenbart vilka som har en rätt kyrkosyn och vilka som förvanskar denna, antingen i romersk-katolsk eller reformert riktning.

Marquart har inte själv uppfunnit denna indelning. Den finns i praktiken i Augsburska bekännelsen, i Apologin och i övriga bekännelseskriterier. Men Marquart framställer det på ett mycket tydligt och övertygande sätt. Beträffande terminologin kan man både tala om synlig-osynlig kyrka eller som bekännelsen gör om kyrkan i vid mening (*large dicta*) eller i egentlig mening (*proprie dicta*). När man, som Luther ofta

gör, talar om den osynliga kyrkan, måste man vara mån om att inte förväxla denna syn med den reformerta, som är en karikatyr av den bibliska uppfattningen. Detta inskräper Marquart – som vi senare skall se – i Sasses efterföljd.

Min reflektion: Eftersom nådemedlen hos Zwingli-Calvin egentligen inte alls finns så kan vi – enligt deras uppfattning – inte vara säkra på att kyrkan är där Guds ord lärs rent och klart och där sakramenten förvaltas rätt. Så ger varken Roms synliga hierarkiska kyrka eller Geneves osynliga ”långt bortom bergen”-kyrka någon visshet om Guds nåd. Rom har med sin gärningslära gjort saligheten oviss, ty vem vet om han nog har samverkat med Gud i kärlek och goda gärningar för att gradvis bli rättfärdiggjord? Geneve har med sin dubbla utkorelselära och med sitt förnekande av nådemedlen gjort att vi ingenstans kan finna säkra kännetecken på förlåtelsen. Även Calvin måste därför hänvisa till de goda gärningarna, nu som en frukt av omvändelsen och utkorelsen. Därför blir den reformerta läran så inriktad på vad vi skall göra, precis som den romerska. De båda är, som Luther ofta säger, liksom Simsons rävar sammanknutna i svansen.

Nådemedlens vikt

Calvins kyrka har alltid påstått att Luther inte fullföljde reformationen tillräckligt långt. De ser lutheranerna som vilsna bröder, som inte har funnit hela den rätta vägen, men som skall få hjälp av de reformerta. Luther däremot såg klart att den reformerta läran är en villolära som omöjliggör varje kyrklig förening och enighet. Förnekelsen av Kristi sanna kropp och blod i bröd och vin upphäver den bibliska kyrkosynen. Det gör också förnekelsen av dopet som ett verkligt nådemedel. Samma sak gäller avlösningen i bikten. I våra nordiska, lutherska länder stod detta klart under reformationen. Men genom pietismen och ännu mer genom upplysningen har det blivit totalt förmörkat för de flesta. Istället för att se vad den evangelisk-lutherska kyrkosynen verkligen innebär har man fastnat i organisatoriska frågor om hur kyrkan bör vara organiserad. Så har vi fått striderna kring episkopal eller presbyteriansk ordning, om den apostoliska successionen som en mekanisk handpåläggningskedja eller frågan om independentism av den lokala församlingen respektive en hierarkisk organisation, som om detta vore eklesiologins huvudfrågor. Den lutherska kyrkan svarar i sin bekännelse med att det inte finns någon fastställd biblisk organisation av kyrkan (CA 8). Det enda avgörande är att de rätta kännetecknen finns där: Guds ords rätta förkunnelse och sakramentens rätta förvaltning. Till detta hör givetvis allt vad Guds ord lär, t.ex. läran om ämbetet, bönen, helgelsen o.s.v. Marquart betonar detta mycket starkt. Men själva grunden är nådemedlen. Genom dessa kommer människor till tro när och var det behagar Gud (CA 5). Kyrkan är därför inte bunden varken till Rom, Konstantinopel, Kiev eller Moskva och inte heller till Wittenberg eller Saint Louis. Kyrkor som en gång varit ortodoxa har blivit villfarande eller till och med så gott som utplånade av andra religioner (t.ex. nuvarande Turkiet, de sju församlingarnas hemort i Uppenbarelseboken och centrala platser fornkyrkan). Wittenberg och hela Tyskland är idag platsen för den stora, unionistiska kyrkan EKID, som inte längre är luthersk utan modernistisk på reformert-liberal grund. De stora nordiska folkkyrkorna är sedan lång tid tillbaka bara till namnet lutherska men i verkligheten har de en ekumenisk-moderntistisk teologi, som står mycket långt från

sitt ursprung. De är kyrkor där man värnar om sådant som Bibeln klart förbjuder, men med avsky tar avstånd från sådant som Bibeln befäller. De har blivit som Marquarts ”skelett utan något kött på benen”. Är denna bild för sträng? Marquart vet mycket väl vad han talar om. Hans studier bekräftas av otaliga ”gammaldags” kristna i våra länder, som lider under denna förfärliga situation, men som sällan har fått en rätt undervisning om vad Bibeln verkligen lär om kyrkan och kyrkogemenskapen. Vi har i våra länder matats med en uttunnad pietistisk kyrkosyn som inte är värd namnet. Vi har fått lära oss att man bör ”stanna kvar hos sin sjuka mor” och aldrig någonsin överge henne. Men vi har inte på rätt sätt fått lära oss den bibliska, fornkyrkliga och reformatoriska läran om den sanna kyrkogemenskapen. Den lär oss att vår rätta moder är Kristi kyrka, som alltid håller sig tätt intill sin Herre. Det är den kyrkan vi aldrig skall överge, inte den organisatoriska folkkyrkan, som visserligen en gång var sant evangelisk-luthersk, men som inte längre har de rätta kännetecknen enligt Skriften och bekännelsen (Augustana 7-8).

Detta är Marquarts styrka. Se särskilt kapitel 4 om kyrkan och hennes rätta kännetecken! Han betonar här hur kyrkan kan vara ”i Kristus” endast genom tron (s. 13). Rättfärdiggörelsen genom tron innebär också det objektiva erbjudandet i och genom nådemedlen. Den som inte har Kristi Ande hör inte honom till och han tillhör inte Kristus (Rom. 8:9). En rätt kyrkosyn förutsätter Paulus lära om rättfärdiggörelsen, särskilt tydligt framställd i breven till Rom och Galatien. Men detta förvrängs av liberalteologin som menar att enheten i tron bara gäller själva frälsningen. Alla som är överens om trons centrum kan sedan utöva kyrkogemenskap även om de har vitt skilda läror i olika trosfrågor. Detta skulle enligt modern ekumenism vara meningen med orden i CA 7 om ”den minimalt nödvändiga enigheten”:

”Och för kyrkans sanna enhet är det nog att vara ense i fråga om evangeliets lära och förvaltningen av sakramenten”.

Denna viktiga sats tolkas då som om det var nog för enigheten att lära att Jesus är frälsaren. Sedan kan man ha olika läror om dopet, nattvarden, kyrkan, tusenårsriket, skapelsen o.s.v. Eftersom de flesta samfund på något sätt håller fast vid att Jesus är frälsaren, kan man således enligt CA 7 ha kyrkogemenskap med dem alla. Undantagna är då endast några extremfall av uppenbar utomkristen natur, t.ex. Jehovas vittnen. Men även vissa antitrinitariska kyrkor har faktiskt fått vara med i den ekumeniska rörelsen och man menar att de gamla gränslinjerna mellan Rom, Wittenberg och Geneve nu äntligen är korsade och övervunna och snart slutgiltigt utsuddade. Så skall världen äntligen kunna tro när de ser den slutliga, triumferande, eniga världskyrkan!

Ekumenisk ekvation

Marquart avslutar sina utomordentliga kapitel med en ovanlig liknelse (s. 100). Han talar om den ”ekumeniska ekvationen”. Han menar att det i grunden bara finns två alternativ när det gäller läran om kyrkan och kyrkogemenskapen. Det är som en ekvation i vilken det finns två variabler: ”evangeliet” och ”kyrkan”. (Alla liknelser haltar, så vi får inte pressa denna för hårt utifrån matematisk synpunkt.) Antingen kan vi lösa ekvationen genom att bestämma vad ”evangeliet” är och sedan därmed få fram vad ”kyrkan” måste vara. Eller bestämmer vi först vad ”kyrkan” är och löser

därefter ut "evangeliet". Den ekumeniska rörelsen bestämmer sig för att börja med "kyrkan". Man ser då att kyrkan består av en mängd olika enheter vars summa blir den synliga kyrkan i sin helhet. När man ur denna massa sedan försöker lösa ut vad "evangelium" är, blir det inte mycket kvar som alla kan vara överens om. Marquart skriver:

Med denna förutsättning blir unionismen nödvändig och varje opposition mot denna ses som att man motverkar "det som Gud håller på att göra idag". Varje "evangelium" som beräknas utifrån denna formel, d.v.s. från konsensus av all kyrklig byråkrati blir precis den tunna sortens teologisk välling som vi känner igen från Lima och Leuenberg."²

Men så har vi ett annat sätt att lösa ekvationen på. Det är när man utgår från att evangelium är något givet. Det är då fråga om det sanna, bibliska evangeliet och inte något annat. Då kan man lösa ut vad kyrkan verkligen är.

"Där Kristus är med sitt evangelium, där är också kyrkan, även om den bara består av 'två eller tre' som är närvarande. Men där evangelium är motsagt (contradicted) även om detta skulle ske i Kristi namn, där måste vi inregistrera en babylonisk invasion och fångenskap även om miljoner ropar hurra! Vägen till sann ekumenik kan och måste innebära att vi 'vet vad den sanna kyrkan är, om vi inte skall bli bländade av den falska kyrkans yttre glans' (Konkordieformeln SD 11:50, SKB 666) Att lösa ekvationen på detta sätt är i enlighet med den Augsburgska bekännelsen då man på rätt sätt bekänner och tjänar den enda kyrkan och hennes sanna enhet. Det är att vandra i tro och inte i åskådning." (s. 100).

Så långt Marquart. Vi återkommer till närmare detaljer i denna rika bok längre fram eller i kommande artiklar.

* * *

Hermann Sasse

Hermann Sasse (1895-1976) kom från en liten ort i Thüringen där hans far var apotekare. Han började sin teologiska bana som 18-åring med studier i Berlin under inflytande av bland andra Adolf von Harnacks liberalteologi. Andra lärare var Karl Holl, Reinhold Seeberg, Julius Kaftan, Adolf Deissmann. År 1916 måste han avbryta sina studier för att delta i första världskriget. Som infanterist deltog han i ett av de blodigaste slagen i Belgien. Av 150 soldater i hans regemente överlevde endast 6. Dr John Pless i Fort Wayne skriver: "Konfronterad med krigets brutalitet och hemskheter drevs Sasse tillbaka till realismen i Luthers skrifter om människans syndafördärv och Guds nåd genom Kristi kors. Sasse anmärkte senare, att för honom dog liberalteologin i första världskrigets skyttegravar. Liberalismens optimism om en ny

² Lima-deklarationen 1982 och Leuenberg-deklarationen 1973, två ekumeniska dokument.

värld, om ett Gudsrike på jorden skapat av mänskliga varelser som levde i en etik av broderskärlek under faderskapet av en avlägsen Gud visade sig vara en illusion.”³

Sasse doktorerade och blev prästvigd år 1920. Efter ett år som utbytesstudent (postdoc) vid Hartford Theological Seminary i Förenta Staterna (1925-26) återvände Sasse till hemlandet för att bli universitetslärare vid universitetet i Erlangen. I Amerika hade Sasse märkt hur kyrkorna där i allmänhet hade tagit till sig en ”odogmatisk form av kristendom” som undvek själva sanningsfrågan. Sasse själv genomgick däremot en utveckling där han blev alltmer klart konfessionellt luthersk. Han glädde sig också över Missourisynodens och dess systerkyrkors strikta lutherdom.

I Tyskland engagerade sig Sasse i den ekumeniska dialogen. Han fick så kontakter över hela världen. Men han såg inte ekumeniken som ett verktyg för kompromiss utan för bekännelse. Sasse reagerade tidigt mot nazismen. År 1931 skrev han en kritisk artikel mot försöken att manipulera kyrkan av politiska skäl. Han förenade sig med Dietrich Bonhoeffer och andra och skrev tillsammans med dem Bethel-bekännelsen år 1933, ett klart lutherskt dokument mot nationalsocialismen. Sasse deltog i ”Den bekännande kyrkan” som opponerade mot Hitler. Han vägrade att acceptera den s.k. Barmen-deklarationen, som utarbetades av den reformerte teologen Karl Barth. Han såg denna deklaration som unionistisk då den åsidosatte skillnaderna mellan de lutherska och reformerta bekännelserna under 1500-talet och därmed utgjorde en falsk grund för kristen enhet.

Sasses utveckling förde honom till att bli en strikt luthersk försvarare av Konkordiebokens teologi. Han såg särskilt hur den bibliska, lutherska nattvardsläran hade blivit förvanskad genom Melanctons senare avvikelser från Luthers lära, den s.k. filippismen. Den svenske teologen Tom G.A. Hardt skriver, att Sasses bok om nattvarden för honom personligen blev avgörande för hans övergång från historiska studier till teologin. Detta blev inledningen till en livslång vänskap mellan Hardt och Sasse. Någon har sagt att Sasse ledde Hardt till en klarare uppfattning om nattvardsläran medan Hardt ledde Sasse till en klarare syn på Bibelns inspiration och ofelbarhet och till en striktare syn på kyrkogemenskapen.

År 1933 kom Sasse till den teologiska fakulteten i Erlangen, där han verkade som professor fram till 1948. Då lämnade han landskyrkan i Bayern eftersom den länge hade kompromissat genom kyrkogemenskap med unionistiska kyrkor som en ond frukt av den preussiska unionen på 1800-talet mellan lutherska och reformerta kyrkor.

I slutet av andra världskriget kom president John W. Behnken som gäst till Erlangen. Han blev Sasses nära vän och de två hade en nära korrespondens under återstoden av sina liv. Sasse var mycket intresserad av vad som hände inom Missourisynoden och såg i den ett starkt stöd och ett hopp för konfessionell lutherdom. År 1949 utvandrade Sasse till Australien, där han verkade inom United Evangelical Lutheran Church of Australia (som senare gick upp i Lutheran Church of Australia). Sasse blev professor i kyrkohistoria i Immanuel Lutheran Seminary i Adelaide, där han stannade till sin död år 1976.

³ Ur Pless artikel ”Herman Sasse: Courage for Confession” i The Lutheran Witness, 17 juli 2020. <https://witness.lcms.org/2020/herman-sasse-courage-for-confession>. Jag följer ovan i stora drag artikeln av Pless.

Litteratur:

In statu confessionis, del 1-2, 1975-1976

Vom Sakrament des Altars, 1941

This is my body, Luthers' s Contention for the Real Presence in the Sacrament of the Altar, 1959, ny utg. 2001.

Detta är min lekamen, 1971 utg. Per Jonsson

Evangelium och nattvard, 1977

Hermann Sasse om Konkordieformeln, Kyrka och Folk nr 43/1977

The Church and the Word of God, Logia 4/1993

The Question of the Church's Unity on the Mission Field, Logia 3/1998

Sasse om kyrka och kyrkogemenskap

Jag vill här ta upp två artiklar av Sasse från år 1952 i *In statu confessionis*, del II. Det är artiklarna ”*Om den lutherska kyrkans enhet*” och ”*Nattvardsgemenskap, kyrkogemenskap och kyrklig federation.*”⁴

Man måste vara medveten om att Sasse här står i en process där han utvecklas från att ha varit relativt positivt inställd till den ekumeniska rörelsen till att bli en stark kritiker av densamma. Jag vill därför genast säga att jag ser Sasse som en mycket framstående och god ortodox luthersk teolog med en oerhört omfattande lärdom. Men när det gäller hans ställningstagande år 1952 i ovan nämnda artiklar har jag vissa smärre frågetecken, som jag finner det angeläget att längre fram också ta upp.

Sasse betonar att frågan om kyrka och kyrkogemenskap behandlades mycket ingående av konservativa lutheraner under 1800-talet. Detta tycks man i allt högre grad förbigå i mitten av 1900-talet. Han beskriver hur utvecklingen inom den amerikanska lutherdomen från 1917 till 1952 har inneburit stora omvälvningar. I och med övergången till engelska från de egna språken i de lutherska invandrarkyrkorna (främst tyska, svenska, norska m.fl., vilka i lång tid var de lutherska synodernas språk i USA), kom man inom dessa kyrkor mer och mer att påverkas av de omgivande reformerta kyrkorna. Sasse skriver:

*”Amerikanen 1952, även om han tillhör den lutherska kyrkan, är en helt annan människa än amerikanen före utbrottet av första världskriget. Om lutheraner från århundradets början skulle läsa kyrkobladen från sina synoder idag, så skulle de helt enkelt inte längre känna igen sin egen kyrka. Därför är det meningslöst att hänvisa till fädernas tro och deras lärobeslut när det gäller de stora frågorna om relationen mellan kyrkorna. Vi måste istället gå tillbaka till den lutherska reformationens kännelser och till nya testamentets lära.”*⁵

⁴ *Brev till lutherska präster*, nr 25, pingsten 1952 och nr 28, julen 1952. Citat övers. från tyskan av mig

⁵ *In statu confessionis II*, s. 228.

Detta är högst tänkvärda ord av Sasse. Jag har personligen genom intensiv läsning av Missouri- och Wisconsin-synodernas skrifter från 1800-talet (C.F.W. Walther, Adolf Hoenecke, Franz Pieper m.fl.) fått en klar bild av deras imponerande och grundliga teologi – vilken också genomsyrade kyrkotidningarna – och många gånger frågat mig varför detta dyrbara teologiska arv inte har förvaltats bättre under senare tid. Istället kom man framför allt inom Missourisynoden att mer och mer vända sig till den nyare europeiska teologin, vilket ledde till en allt starkare teologisk urvattning under tiden 1930-1975. Säkerligen har det, som Sasse skriver, funnits en stark trend också bland de konservativa lutheranerna att mer och mer anpassa sig till huvudströmmen inom den ”amerikanska” kristendomen, starkt influerad av både reformerta sekter men också av den allmänna politiska individualismen och oviljan att underordna sig en ”gammaldags”, luthersk lära om hel och full läroenhet kring Guds ord och sakrament.

Mitt påpekande: När den ekumeniska rörelsen under 1900-talet blev allt starkare kom också kyrkfolket inom Missourisynoden ”till höger” att snegla på de mera liberala lutherska synoderna, i ”mitten” (ALC) och till ”vänster” (LCA). Önskan att överbrygga den konfessionella splittringen mellan dessa kyrkor har troligen starkt bidragit till att också ledande teologer inom Missouri kom att välja denna ekumeniska väg, underblåst av den ”nya teologin” från Europa, främst representerad av teologer som de svenska teologerna Anders Nygren, Gustaf Aulén, Gustaf Wingren och framför allt den framstående reformerte teologen Karl Barth, som trots sin många gånger till synes starkt bibliska framtoning, i grunden var teologiskt liberal. Detta sneglande på europeisk modernism från Missouris sida blev särskilt tydligt i de s.k. ”Bad Boll-samtalen” 1948 och några år framåt, då teologerna från Missouri hellre valde att samtala med de ekumeniskt inriktade ”statskyrkoteologerna” i Europa än med sina egna nära trosfränder i de konfessionella frikyrkorna.⁶

Sasse i St. Louis

I detta sammanhang var det Hermann Sasse som i ett tal i St. Louis 1948 stod upp för de europeiska, lutherska frikyrkorna. Sasse hade då tillsammans med Wilhelm Hopf lämnat den bayerska landskyrkan och inbjudits att tala i det amerikanska ”högkvarteret”. Men hans vittnesbörd var inte välkommet bland teologerna i St. Louis, Missouri. Sasse skriver:

”Den mest skakande upplevelsen för mig är St. Louis. Det är en rad förödmjukelser och avsiktlig ovänlighet som jag här möter från seminariets ledarskap, trots mycken vänlighet och mänsklig godhet hos enskilda personer. Men Sieck, L. Meyer och Fred Mayer har tillsammans med andra bestämt sig för att gå vägen ut ur ’ghettot’, vilket innebär unionism.”⁷

Däremot var president Behnken positiv till Sasse, vilket nämnts ovan. Även Behnken var chockad över teologernas inställning till Sasse. I grunden var deras fientliga hållning nog inte ett uttryck för någon personlig ovänskap utan en teologisk motsättning mellan Missouris nya ekumeniskt och modernistiskt inriktade teologer

⁶ Se Kurt Marquart, *Anatomy of an Explosion*, 2022, s. 57ff

⁷ Brev från Sasse till professor Hans Kirsten 10 sept 1948, Marquart s. 59.

och sådana som likt Sasse höll fast vid läran om kyrkogemenskapen och menade att det var omöjligt att stå kvar inom de liberala folkkyrkorna i Europa.

Sasse menade att ”Bad Boll” var en avgörande vändpunkt i den tyska kyrkohistorien! Han såg med stor smärta hur de lutherska kyrkorna i Tyskland gick samman i EKID, som är den stora kyrkosammanslutningen, omfattande hela Tyskland, där både lutherska och reformerta delkyrkor ingår. *”Den lutherska kyrkan begravdes i Eisenach!”* skrev Sasse.

Den missouriske teologen dr. *Theodore Graebner* gick så långt att han flera gånger skrev till ledarna i den Bayerska landskyrkan där han tog avstånd från Sasse och Hopf och deras inställning till de lutherska frikyrkorna. *”Propagandavärdet av detta från så prestigefyllda missouriska ledare till förmån för EKID var avsevärt”* skriver Kurt Marquart. *”Och historien har upprepade gånger visat, särskilt genom den s.k. Leuenbergkonkordian, hur rätt Sasse hade i fråga om EKID.”*⁸

I dessa dagar firar man Leuenberg-konkordian. I ett möte i Debreceen hyllas denna obibliska överenskommelse som om detta vore en stor händelse i den kristna kyrkans historia.

*”Debreceen är en av Europas reformationsstäder, historiskt rotad i den schweiziska, kalvinistiska traditionen från reformationen. Här, i den historiska reformerta college-byggnaden var ungefär 80 deltagare samlade från olika länder, i olika åldrar och med olika bakgrund och erfarenhet för att lära och tillsammans reflektera över vad det betyder att tillhöra en nutida, kristen protestantisk ”communion” i Europa – och hur vi kan skapa denna gemenskap med en vänlig dialog som inte bortförklarar våra skillnader men som har förmågan att överbrygga dem.”*⁹

Ack, hur rätt hade inte Sasse! Han pekar på de berömda samtalen mellan Luther och Zwingli år 1529 i Marburg. Luther såg – i motsats till Zwingli – skillnaderna i nattvardsläran som kyrkoskiljande. Han var övertygad om att de reformertas avvikelser från Guds ord i grunden inte bara var en annan ”åsikt” utan en villolära, heresi.¹⁰

Prövning utifrån Skriften

Men vi kan inte nöja oss med detta som ett historiskt exempel. Vi måste också idag utifrån Skriften pröva om Luther verkligen hade rätt, skriver Sasse. Annars blir det bara en fråga om traditionalism. Detta är typiskt för Sasses teologiska inställning. Han

⁸ Marquart, *Anatomy...*, s. 59. Leuenbergkonkordian kom till stånd år 1973 då lutheraner och reformerta ”enades”. 50 år senare sade Mario Fischer i en högtidsföreläsning 2023 till minne av Leuenberg: *”The Leuenberg Agreement is not just any ecumenical dialogue result: no: it creates a new reality: church communion. Churches can remain independent and understand themselves as part of the one Church of Jesus Christ. With what happened on Leuenberg fifty years ago in these days of March, centuries-old inner-Protestant struggles were overcome, and church communion was created. So, it is only right that we celebrate this communion not only in theological reflection but also in the common celebration of worship.”* (<https://lk50.reformatus.hu/>)

⁹ *Communion despite diversity – a conference about the 50 years of the Leuenberg Agreement* <https://lk50.reformatus.hu/2023/03/27/communion-despite-diversity/>

¹⁰ Sasse, *In statu confessionis*, II, s. 229.

undersöker, prövar och använder hela sin teologiska kunskap med skärpa och övertygelse för att så i varje lärofråga komma fram till en personlig, biblisk övertygelse och han nöjer sig inte med att bara överta vad fäderna har sagt.

Sasses inställning är här mycket viktig och riktig. Luther själv skriver om hur han om och om igen utifrån Skriften har prövat om han verkligen lärde rätt i enlighet med den gudomliga sanningen. Vi kan t.ex. läsa detta i hans sista bekännelse om nattvarden, alldeles i slutet av hans liv. Så borde också vi pröva oss själva idag, som Luther och Sasse gjorde. Vi skall med tacksamhet läsa både kyrkofäderna och reformationens och ortodoxins klara vittnesbörd liksom vittnesbördet från Missourifädernas klara teologi. Vi skall också studera de icke-lutherska samfundens skrifter och den nya teologins irrvägar. Domprosten G. A. Danell i Växjö betonade hur viktigt det är för en luthersk teolog att också väl lära känna motståndarna och deras argument, så att vi i grunden förstår deras uppfattning. Den som bara på ett ytligt sätt försöker att vederlägga den falska läran gör ofta ödesdigra misstag och uppfattas som mindre trovärdig i sin kritik. Han riskerar också att själv hamna snett på grund av alltför ytliga och ibland rentav felaktiga uppfattningar. Sasse är i detta avseende en förebild. Att han därvid ibland kommer med en kritik mot de egna fäderna som vi kanske inte helt delar är en annan sak. Här gäller Paulus ord om hö och strå (1 Kor. 3:10-15), som t.ex. Luther tillämpade på Augustinus.

Ett exempel: Sasse hävdar att Luther inte rätt förstod att Joh. 6 verkligen handlar om nattvarden och inte bara om trons ätande.¹¹ Man frågar sig efter läsningen av Luthers och Chemnitz skrifter om detta, om inte Sasse i sin iver för altarets sakrament här går för långt. Ingenting sägs i Joh. 6 om att det skulle vara fråga om nattvarden, och om det ändå vore så skulle vi lära att nattvardens mottagande är nödvändig för saligheten.

Sasse betonar i sina artiklar starkt att *hela den kristna läran* åsyftas i Augustana 7-8. Allt vad Guds ord lär måste ligga till grund för kyrkogemenskapen. Han påpekar att Edmund Schlink med rätta säger att *”Bekännelsen är summan av den heliga Skrift”* (s. 250). Det räcker inte att skriva under på bekännelsen i allmänhet, utan man måste vara övertygad om att hela bekännelsens lära verkligen stämmer med Guds ord. Därför måste underskriften av bekännelsen ske med *”quia”*, *”därför att”* den stämmer med Skriften. Om man däremot bara skriver under med *”quatenus”*, *”i den mån”* den stämmer med Guds ord, så har man därmed satt hela bekännelsen ur spel. Sasse skriver:

När prövningen av bekännelsen utifrån Skriften är gjord och vi har blivit vissa om att den verkligen är tagen ur Guds ord och är väl och fast grundad där får vi, ja måste vi, tillägna oss den med en äkta läroförpliktelse, med ett ”Quia” (s. 250).

Sedan kommer Sasse in på att det är bekännelsens *lära* vi skriver under på, inte sådana saker som t.ex. att t.ex. lök skulle kunna ha inverkan på magneter, vilket hörde till den tidens märkliga uppfattningar. Det är endast Guds ord som är gudomligt

¹¹ Sasse skriver: Det kan visa sig att exegesen av enskilda bibelställen inte är uttömmande. Man måste t.ex. säga, att det finns en syftning på nattvarden i Joh. 6, som Luther och den lutherska bekännelsen inte har sett, Sasse a.a. sid 250.

inspirerat. Bekännelseskriterierna kan därför i vissa fall innehålla felaktigheter. Men Sasse betonar att detta inte är fallet när det gäller någon enda läropunkt. Det är detta som vi som lutherska teologer är skyldiga att personligen förvissa oss om. Det räcker inte att man bara hänvisar till att vi har bekännelsen. Vi måste också vara överbevisade om dess sanna läroinnehåll och på allvar bekänna oss till detta. Här är Sasse mycket klar och han gör allt för att visa att hans lära verkligen stämmer med Skriften och Bekännelsen.

Om nya bekännelser

Sedan diskuterar Sasse också om hur det är med frågor som bekännelsen inte direkt tar upp. Han påpekar att de lutherska teologerna alltid varit ovilliga i att ställa upp nya bekännelser, om det inte vara absolut nödvändigt. Så var fallet med Konkordieformeln. De många inomlutherska stridigheterna gjorde att Konkordieformeln verkligen behövdes för att återställa läroenheten bland de dåtida lutherska kyrkorna. Det ska här påpekas att det bara delvis lyckades. Vissa kyrkor ställde sig utanför denna bekännelse, antingen därför att de lutade åt den reformerta sidan (de uttalade filippisterna och kryptokalvinisterna) eller därför att de ansåg att Konkordieformeln borde ha fördömt Melancton med namns nämnande (vissa strikta gnesiolutheraner).

Framför allt var det Martin Chemnitz klarhet och visdom gjorde att Konkordieformeln kom att tillhöra våra bekännelseskriterier. Men i många länder accepterades den ändå inte, och Sasse nämner t.ex. att det i Danmark utfärdades en lag om dödsstraff för den som försökte införa Konkordieformeln! Av misstag har denna lag aldrig blivit avskaffad (s. 251). I Sverige däremot kom Konkordieformeln att spela en stor roll även om kungarna av olika skäl försökte hindra dess formella antagande. Särskilt genom ärkebiskop Laurentius Petri kom Svenska kyrkan att inta en äktluthersk (gnesioluthersk) hållning.¹² Idag är tyvärr situationen helt annorlunda. Sasse kritiserar med rätta hur den lutherska bekännelsen bara används som en tom skylt som sätts upp utan att motsvara sitt verkliga innehåll. Han skriver:

Det tycks som om det inom lutherdomen nu sker en process som de reformerta kyrkorna för länge sedan har bakom sig. Den måste man beteckna som den reformatoriska bekännelsens död. Visserligen är bekännelsen inte helt glömd. Men den behåller enbart sin historiska betydelse. Den utgör ett av de stora minnena, som varje kyrka gärna vårdar. Men dess ursprungliga funktion av samling och åtskillnad, skillnaden mellan sanning och villfarelse, har upphört. Kan man vrida historiens hjul tillbaka? Den som under årtionden förgäves har kämpat mot tidsandan inom kyrkan och fått uppleva hur den tyska lutherdomen givit upp den ena ställningen efter den andra – sedan den varje gång hade förklarat att detta var den ställning som innebar att man måste segra eller falla – han gör sig inga illusioner längre. Men vad skulle det betyda om den lutherska kyrkan skulle sjunka ner till en tankeriktning, en skola inom den reformert-biblicistiska-liberala-frimureri-rörelsen eller bli till en gren av den reformert-fundamentalistiska

¹² Se t.ex. den utmärkta boken L. Petri: Om sakrament och ämbete, Uppsala 1993.

världsprotestantismen? Därmed skulle det falla som Gud har givit kristenheten genom reformationen: förståelsen av evangelium till skillnad från lagen och förståelsen för dopet och nattvarden som nådemedel (s. 252).

Sasse såg alltså med rätta hur den evangelisk-lutherska kyrkans bekännelse genom den unionistiska, ekumenistiska rörelsen totalt har nedmonterats och begravts, åtminstone inom de gamla, lutherska kyrkorna i Europa, men också runtom i världen.

* * *

Federation och bönegemenskap

En punkt som Sasse tar upp skall också beröras. Han nämner att man inom ortodoxin på 1600-talet av politiska och andra skäl såg sig nödgad att ha en slags forum tillsammans med företrädare för de reformerta. Det var "Corpus Evangelicorum" som infördes på den ständiga riksdagen i Regensburg 1653. Detta forum för samverkan bestod ända till det tysk-romerska riket upplöstes av Napoleon år 1806.¹³ Syftet var att man i detta organ skulle träffas och diskutera vissa frågor som berörde alla de "evangeliska". Ortodoxin godkände bara två former för gemensamt agerande med sådana som man inte var enig i läran med. Det ena var lärosamtal, då man utan bön och andra uttryck för kyrkogemenskap samtalade om läran. Det andra var s.k. "*cooperatio in externis*", samverkan i yttre ting. Det nämnda *Corpus Evangelicorum* var en sådan yttre samverkansform. Problemet var givetvis att det skedde i organiserad form och att de reformerta hade en annan syn på vad denna samverkan innebar. De såg den som ett första steg mot kyrklig enighet och som uttryck för att "de evangeliska" ändå på något sätt var eniga i tron.

Frågor som diskuterades var sådana som kom upp i riksdagen, t.ex. den ständiga frågan om en nödvändig kalenderreform. I Europa fanns parallellt tre olika kalendrar, vilket ställde till stora problem. Ingen ville ändra sig och det var faktiskt Sverige som allra längst höll fast vid den gamla ordningen ("gamla stilen"). Sådana saker var inga problem för lutheranerna att överlägga om. Men ibland kom lärofrågor upp, och då avvisades dessa av lutheranerna som höll fast vid att endast yttre ting skulle få ingå i denna "federation", som Sasse kallar det.

Problemet med Sasses framställning är här att han tenderar att acceptera "*federationsbegreppet*" också på sådana grupper som de ekumeniska samarbetsorganisationerna mellan olika lutherska kyrkor, t.ex. föregångarna till Lutherska Världsförbundet. Sasse hade ju själv under många år deltagit i denna form av "federation".

Sasse skriver:

"Den kyrkliga federationen" utgår från erkännandet av att man också i den andra kyrkan, fastän den i väsentliga stycken är heterodox, tror att Kristi kyrka ändå finns. Det är fallet när tillräckligt mycket av nådemedlen i ordet och dopet ändå finns kvar där. ... Federationen utesluter varje communicatio in sacris

¹³ In statu confessionis II, s. 239

[gemenskap i det heliga]. Frågan om när och under vilka omständigheter gemensam bön är möjlig kan inte säkert besvaras. Bara en sak kan säkert sägas, nämligen att den högtidliga bönen i den kyrkliga liturgin som Kristi lekamens bön, sedan uråldrig tid hör till *communicatio in sacris*, vilket den gamla kyrkans ordning visar, då man höll denna bön tillsammans med eukaristin med åberopande av Matt. 6:6 bakom stängda dörrar" (s. 240).

Här är enligt min mening Sasse inne på ett mycket tveksamt resonemang. Han tycks undanta bönen från kyrkogemenskapen. Han talar också bara om predikstols- och altargemenskap, men ytterst sällan om bönegemenskap som en form av den enda kyrkogemenskapen. Kurt Marquart citerar också detta ställe av Sasse (The Church..., s. 86, not 21). Det verkar som om Marquart här följer Sasse, men han skriver ingenting närmare om det. Tom Hardt har däremot tydligt markerat mot denna uppfattning och påpekat att bönegemenskapen i alla dess former hör med till kyrkogemenskapen, även i fråga om familjen och andra sociala sammanhang. Han gör en randkommentar till ett ställe där Marquart säger: "Sådana privata handlingar regleras huvudsakligen av familje- och andra sociala relationer och skyldigheter och tillhör inte och kan inte kompromettera kyrkan." Tom Hardt skriver: "Detta är ett misstag. Kristna individer hör alltid till den kristna kyrkan".¹⁴

En enda kyrkogemenskap

Här lär nya testamentet tydligt och klart att det bara finns en enda kyrkogemenskap. Antingen har man den eller inte. Denna gemenskap tar sig olika uttryck i form av gemensam predikan då präster med samma lära kan predika och undervisa tillsammans eller omväxlande för folket i respektive ortodoxa kyrkor, s.k. predikstols-gemenskap. Skriften talar också på många ställen om de kristnas gemensamma bön och lovsång. Detta är samma kyrkogemenskap som förutsätter samma enighet i tro, lära och bekännelse som t.ex. vid dop och nattvard. I det kända stället om kyrkan på pingstdagen nämns olika former av den enda kyrkogemenskapen tillsammans:

De som tog emot hans ord döptes, och antalet lärjungar ökade den dagen med omkring tre tusen. De höll troget fast vid apostlarnas undervisning och vid gemenskapen, brödsbrytelsen och bönerna (Apg. 2:41f).

Här möter vi alltså gemenskapen kring dopet, predikan, nattvarden och bönerna. Denna gemenskap, *koinonia*, brukar sedan gammalt sammanfattas som predikstols-, böne- och nattvardsgemenskap. I sina senare skrifter om kyrkan anger Luther ännu flera kännetecken på den kristna kyrkan¹⁵, men vi skall lägga märke till att bönegemenskapen alltid är med. När det i Augustana, art. 7, står: "Men kyrkan är de heligas samfund, i vilket evangelium rent förkunnas och sakramenten rätt förvaltas. Och för kyrkans sanna enhet är det nog att vara ense i fråga om evangeliets lära och förvaltningen av sakramenten" innefattas i detta hela den bibliska läran.

¹⁴ Randkommentar till Marquarts bok "The Church...", s. 47.

¹⁵ T.ex. i Skriften mot Hans Wurst 1541, finns översatt till svenska av S. Rydh, se <https://docplayer.se/5730031-Om-den-gamla-ratta-kyrkan.html>

Kurt Marquart är i sin ovan nämnda bok mycket noga med att betona detta. Även om lagen inte hör med till nådemedlen och CA därför i första hand talar om evangeliet, omfattar och förutsätter ”doctrina evangelica” alla trosartiklar, även de om treenigheten, Kristi person, skapelsen, lagen och synden som kommer före rättfärdiggörelsen, men också de artiklar om helgelsen, kyrkan, ämbetet bönen och goda gärningar om kommer efter rättfärdiggörelsen. Kyrkans kännetecken är därför ett vidare begrepp än själva nådemedlen som endast är det rena evangeliet i ord och sakrament. Men till *notae ecclesiae* hör verkligen *hela Guds ords lära* i alla dess delar. Läran är som Luther säger, och som både Marquart och Sasse starkt framhåller, som en gyllene kedja eller ring, som måste vara hel i alla sina delar. Annars är den förstörd. Luther skriver:

Ty predikstolen kan och måste ensam bevара dop, sakrament, lära, trosartiklar och alla stånd i deras renhet.¹⁶

Med detta avser Luther att också sakramenten måste förklaras och läras rätt genom ordet, som på detta sätt är överordnat allt annat. Till kyrkans rätta kännetecken hör alltså framför allt att kyrkan lär rätt om alla dessa olika delar av kyrkogemenskapen.

Sasses argument ovan om att just *nattvardsbönen* skulle höra till kyrkogemenskapen eftersom man i fornkyrkan höll den inom stängda dörrar, sedan man manat alla icke nattvardsberättigade att avlägsna sig, är ett kyrkohistoriskt viktigt argument. Det visar att man i fornkyrkan verkligen var noga med läroenheten. Men själva läran om kyrkogemenskapen får endast byggas på Bibeln. Där görs ingen skillnad mellan nattvardsböner och andra böner i fråga om kyrkogemenskapen.

Vi kan inte ens bygga läran om kyrkogemenskap på CA 7 även om denna viktiga artikel grundar sig på Skriftens klara lära. Att alla kristna endast skall hålla sig till Guds ords rätta lär och dra sig undan villolärare är *ett bibliskt bud*. Det finns på många ställen i Skriften i både positiv och negativ form. Men själva gemenskapen i sig är inte ett bud utan en gåva från Gud, som han ger oss genom evangelium och tron. Vi kan aldrig skapa någon kyrkogemenskap utan endast genom tron bli delaktiga av den.

Men kyrkogemenskapen i form av ett bud att hålla sig endast till den rätta läran, rätta lärare och ortodoxa kyrkor samt att undvika all falsk lära, alla falska lärare och heterodoxa samfund (och givetvis också all inblandning i syndig gemenskap med falska religioner och andra sekter) omfattar alla former av kyrklig gemenskap. Det är som Franz Pieper skriver varje kristens skyldighet att skilja mellan renläriga och villfarande kyrkor och sedan handla därefter.

Felaktig bönegemenskap

Det skall också sägas att Marquart i sin kommentar till teserna i samband med sammanslagningen av de två australiensiska kyrkorna (där Sasse aktivt medverkade) anger på vilka punkter man där ansåg att gemensam bön är felaktig:

När gemensam bön visar tecken på karakteristisk unionism måste den fördömas och undvikas. Sådana kännetecken på unionism är:

a) När man inte bekänner hela den gudomliga sanningen (in statu confessionis)

¹⁶ LW 28:62, WA 36:485.14-15, Kommentar till 1 Kor. 15 (1552-1533), citat hos Marquart, s. 21

- b) När man inte avvisar och förkastar varje motsatt villfarelse
- c) När man låter villfarelsen få likaberättigande med sanningen
- d) När man skapar intrycket av enighet i tron eller av kyrkogemenskap där den inte finns.¹⁷

Här skall påpekas att det inte alls finns några tillfällen då gemensam bön med dem som tillhör villfarande samfund är tillåten i Guds ord. Vi skall be för dem, men inte med dem.

I ”gamla” Missouri hörde bönegemenskapen också liksom övriga former av gemenskap helt naturligt med till kyrkogemenskapen. Man lärde att man inte skall bedja tillsammans med dem som man inte kan gå till nattvarden med eller med dem man av läroskäl inte kan lyssna på som herdar och lärare. Man måste också undvika kyrkligt samarbete med sådana (utom i uppenbart världsliga ting, t.ex. i frågor om politik, rättsfrågor, abort, homosexualitet m.m. vilket är en fråga om den naturliga lagen. Det är då inte en *kyrklig* samverkan). Denna lära är inte strängare än Skriften själv. Vi skall varken vara strängare eller slappare i vår tillämpning av kyrkogemenskapen än vad som framgår av Skriftens ord om att ta sig till vara för villolärare.

Efter Franz Piepers död 1931 började snart denna lära ifrågasättas, särskilt när det gällde bönegemenskapen. Man började vid vissa lärosamtal ha en gemensam bön (joint prayer). Detta kan synas ha varit en liten sak, men ”lite surdeg syrar hela degen”. Flera lojala präster protesterade mot denna nya, obibliska ordning. Det visade sig också att frågan gick mycket djupare än enbart frågan om bön vid vissa sammankomster. Det var frågan om ett närmande till andra lutherska kyrkor. Det var fråga om ekumenisk samverkan. Det började med sådant som man kallade ”yttre frågor”, men som i praktiken innebar ett visst mått av kyrklig samverkan. Det är ingen tvekan om att det ökända upproret från de ”44:as grupp” var ett medvetet försök att ändra Missourisynodens gamla, klara och tydliga lära om kyrkogemenskapen. När väl denna ”skyddsmur” kring kyrkan började brytas ner kunde också den nya teologin gradvis komma in. Kring 1970 är så inbördeskriget i full gång, vilket Kurt Marquart så tydligt visar sin mycket läsvärda bok ”Anatomy of an Explosion”.

Sasse kom från ett annat håll. Han hade verkat inom Erlangen-teologin, som på många sätt hade sina goda sidor, men som inte var någon ortodox, renlärig teologi alls. Det är inte konstigt alls att Sasse kunde tänka sig vissa former av bönegemenskap i sitt ekumeniska engagemang. Men när han kom fram till att han måste lämna den Bayerska landskyrkan och förena sig med konfessionellt lutherska frikyrkor borde det ha stått klart för Sasse att all bönegemenskap med dem som tillhör villfarande kyrkor strider mot Guds ord. Men tyvärr hade alltså dessa frikyrkor själva i viss mån börjat överge läran om bönegemenskapen. Detta har sedan fortsatt in i vår tid så att den världsvida Missourigemenskapen inom ILC är mycket oklar i fråga om kyrkogemenskapen överhuvud taget.

De som vid tiden kring 1930-1950 protesterade mot den nya uppfattningen om bönegemenskap fick tyvärr inte så stor uppslutning. Tiderna hade förändrats och den

¹⁷ Marquart, The Church..., s. 48

falang som kämpade för att förändra situationen inom Missouri i fel riktning blev allt starkare, medan den stora mellangruppen var passiv. Detta ledde så småningom dels till bildandet av flera mindre protestgrupper vilka till slut bröt med Missouri och bildade egna kyrkor, dels till en stor splittring av hela den s.k. synodalkonferensen, som bestod av Missouri-, Wisconsin- och ELS-synoden (den s.k. ”lilla” norska synoden). Wisconsin och ELS hade offentligt protesterat under flera år mot den alltmer ökande villoläran inom Missouri och till sist bröt man (WELS) kyrkogemenskapen år 1962 med klar hänvisning till att Missouri hade blivit en heterodox kyrka som måste undvikas. Även CLC och andra striktare kyrkor bildades ungefär vid denna tid, i regel i opposition mot upplösningen av läran om kyrkogemenskapen.

Familjekyrkor och hyperortodoxi

Sasse pekar på ännu ett stort och viktigt problem. Även sådana kyrkor som från början har varit konfessionellt lutherska kyrkor tenderar med tiden att mer och mer bli s.k. ”Heimatskirchen” (ungefär: ”familjekyrkor”, kyrkor där man först av allt känner sig hemma och har sin sociala samvaro). Sasse skriver:

Detta gäller de små och stora frikyrkorna, framför allt i Amerika. Det lönar sig att fundera över frågan hur långt det också hos dem har gått när det gäller ”fädernas bekännelse”. Har denna också här redan blivit enbart en historisk sak, som utgör ett kostbart arv, men vars inre tillägnande blir allt svårare. Hur mycket har det kyrkliga hemmet förvandlat sig till en ”familjekyrka” som blivit mer familj än kyrka? Man gör de amerikanska lutherska kyrkorna ingen orätt när man fastställer att en process av avkonfessionalisering redan har gått långt inom dem tillsammans med förändringen av kyrkospråken och den fortskridande assimileringen av den anglo-amerikanska omgivningen och den djupa själsliga omvandlingen som skett i hela det amerikanska folket sedan 1917.

Sasse tar sedan upp ett problem som han menar var typiskt för hans tid (1952), men som väl gäller ännu mer 70 år senare. Det är den individualisering han ser inom kyrkorna och som tar sig uttryck i vad han menar vara ”hyperortodoxi”. Det är när man är snabb med att lägga fram nya trosbekännelser och teser utan att förankra dem ordentligt i Skriften och den lutherska bekännelsen.

Sasse tar en mindre grupp präster och lekmän som exempel. De organiserade sig år 1951 som ”the Orthodox Lutheran Conference” som för samvetets skull menade sig tvungna att bryta kyrkogemenskapen med Missouri (s. 253).

De hävdade att detta måste ske ”tills denna (Missourisyndoden) hade återvänt till, som de menade, sin övergivna ortodoxi. Det gäller här inte vilka enskilda villfarelser modersynoden anklagades för (det gällde i huvudsak bedömningen av en gemensam bekännelse mellan Missouri och ALC) utan på vilket sätt man här förstår och begrundar kyrkogemenskapen. Den dogmatiska grunden för den nya konferensen uttalas som ”en gemensam trosbekännelse bekänd och praktiserad av alla sanna

lutheraner” och består av två delar, en allmän del om bekännelsegrunden och en särskild del, som behandlar 12 läropunkter. I den allmänna delen fastställs i tesform Bibelns auktoritet, Bekännelseskriterierna och ”Brief Statement”, Missouris lärodokument från 1932. ”Vi erkänner och antar av hela hjärtat och utan några förbehåll gamla och nya testamentets kanoniska böcker som Gus inspirerade Ord. – Vi antar de lutherska bekännelserna så som de finns i Konkordieboken av år 1580 som en rätt utläggning av Guds Ord när det gäller alla däri berörda läror. – Vi antar Missourisynodens Brief Statement (antagen 1932 och bekräftad 1947) som en rätt utläggning av den heliga Skrift i alla däri berörda frågor.”

Det är betecknande att denna moderna lärodeklaration inte längre förstås som en nödvändig förklaring till kyrkans bekännelse, utan att den som en förbindande utläggning av Skriften själv får rang av en bekännelse och praktiskt blir överordnad den gamla bekännelsen. Man behandlar inte heller de omstridda frågorna utifrån den kyrkliga bekännelsens grund. En enda gång nämns ett ställe i Konkordieformeln... och till detta fogas orden: ”Separation krävs av Gud när kyrkogemenskap med andra, också inom den lutherska gruppen, innebär att villfarelse tolereras eller att man stöder falsk undervisning.” (s. 253f).

Utän att här närmare gå in på vad denna ”konferens” lärde är det på sin plats att å ena sidan ge Sasse rätt i att många liknande bekännelsesdokument alltför lättvindigt framställs som om de utgjorde en slags ”utvidgning” av den lutherska bekännelsen. Han ondgör sig med rätta över att själva bekännelsen i så hög grad lämnas orörd utan att man ens tar upp vad bekännelsen lär i den aktuella kontroversfrågan. Sasse har också rätt i att man alltför enkelt vill åberopa sig på kortfattade, enkla bekännelser som en ersättning för det mödosamma arbetet att verkligen tränga in i vad våra gemensamma lutherska bekännelseskriterier verkligen säger. Även Tom Hardt var mycket bekymrad över denna ”reduktionism” i form av korta lärodokument som fick ersätta en ordentlig, teologisk utredning. Exempel på hur allvarliga villoläror behandlades har vi t.ex. i Luthers skrifter. Där utreddes saken ordentligt och varningen för villolära blev tydlig och konkret. Sedan kunde Luther också använda kortare teser vid sina många disputationer som han ledde och där yngre teologer fick möjlighet att öva sig i den svåra teologiska konsten att på allvar argumentera för och emot vissa påståenden. Men en rad sådana teser var inte allt. Till varje tes följde sedan en utläggning samt argumentation för och emot och till sist en slutsats. Ett exempel har vi i Luthers berömda 95 teser. Sedan dessa hade skickats ut hade Luther förväntat sig att få disputerat med ledande teologer kring tesernas innehåll. När de inte ville detta skickade Luther ändå ut en omfattande förklaring av tesernas innehåll.

Å andra sidan finns här ett stort allvar inom den aktuella ”konferensen” som jag tycker att Sasse underskattar och skjuter åt sidan. Deras allvarliga kritik gick ju ut på att Missourisynoden hade börjat kompromissa med den bibliska läran. Sasse skjuter då bara in sig på en enda punkt som de tog upp och som gällde den omstridda frågan om trolovningen och äktenskapet. Detta var i och för sig en viktig sak. Men själva huvudfrågan var om det var rätt att fortsätta att utöva kyrkogemenskap med en synod

som inom sig försvarar eller tolererar falsk lära. På denna punkt ger Sasse inget svar utan avfärdar den aktuella ”konferensen” som hyperortodox. Sasse skriver:

Vill man förstå denna hyperortodoxi – ordet är här verkligen på sin plats, eftersom det handlar om en teologi som går utöver den lutherska ortodoxin – så måste man börja med begreppet ”lära” (s. 253).

Sasse har sedan en lång och i och för sig riktig utläggning av skillnaden mellan biblisk lära och sådant i Bibeln som kan betecknas som exegetiska problem m.m. Han tar upp Aegidius Hunnius berömda ord till jesuiten Tanner, som menade att det var en trosartikel att Tobias hade en hund med sig på resan (Tob. 11:9, apokryf bok): *”Notetur quam monstrosus vos habeatis articulos fidei”* (Låt det noteras hur monstruösa dina trosartiklar är), sade Hunnius.

Sasse betonar att Luther höll fast vid Bibelns historiska sanning. Detta är inte vad saken gäller. Det Sasse vill betona är att när vi talar om trosartiklar är det fråga om Bibelns läroinnehåll. Detta står inte i strid med att Bibelns övriga uppgifter är sanna och korrekta. Men det är t.ex. inte en trosartikel att Johannes döparen åt gräshoppor och honung. Men det är ett sant, bibliskt påstående som vi inte får betvivla då det är Guds eget ord. De liberala och bibelkritiska teologerna betvivlar ju alla möjliga uppgifter i Bibeln därför att de antingen anses strida mot förnuftet eller mot den profana vetenskapen o.s.v. I den meningen blir varje förnekelse av Bibelns faktauppgifter ett angrepp mot trosartikeln om Bibelns inspiration och ofelbarhet.

Jag menar till sist ändå att Sasse med orätt angriper sådana grupper som av samvetsskäl inte längre kan stå samman med en före detta bibel- och bekännelseetrogen synod. De har sett hur villfarelse accepteras inom synoden och de har protesterat, men ingenting har hänt. Även om dessa grupper och mindre kyrkor inte har Sasses stora kompetens och djupa kunnighet i bekännelseskrifterna gör de så gott de kan när de lägger fram sin egen bekännelse för att visa varför de utifrån Guds ord inte längre kan utöva kyrkogemenskap med den kompromissande storkyrkan eller synoden. Av det skälet skall de inte dömas som ”hyperortodoxa”.

Vi får inte glömma att också Athanasius och Luther en gång stod ensamma inför en hel kyrka som vägrade att acceptera dem. De anklagades just därför att de var så ensamma. Så möter vi idag om och om igen anklagelsen mot små, lutherskt-ortodoxa kyrkor att man inte kan räkna med dem eftersom de är så små. Men när denna anklagelse en gång riktades mot en ensam bekännare i fornkyrkan svarade han: *”På grund av fåtalet förlorar sanningen ingenting.”*

Så innebär läran om kyrkan och kyrkogemenskapen först och sist att vi på Skriftens grund noga skiljer mellan sanning och lögn, mellan rätt lära och villfarelse och sedan lugnt men bestämt handlar utifrån den insedda och trodda sanningen.

**Ty inte mot sanningen förmår vi något,
utan endast för sanningen (2 Kor. 13:8).**